

НАСИЉЕ НАД ДЕЦОМ – ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ И МЕРЕ ЗАШТИТЕ

Ана Човић¹

Институт за упоредно право, Београд

Сажетак: Насиље над децом представља озбиљан друштвени феномен чије су последице разарајуће за најмлађе чланове наше друштвене заједнице. Овај вид насиља је присутан у свим развојним фазама друштва. Деца су, без обзира на узраст, била и још увек јесу изложена разним облицима физичког, сексуалног и психолошког насиља, независно од националне, верске, расне, културне и статусне припадности. У раду ће бити анализирани одредбе Конвенције о правима детета са пратећим факултативним протоколима и Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, с обзиром на чињеницу да оне представљају важан корак напред у заштити права деце и спречавању, елиминисању и санкционисању свих облика насиља над њима. Усвајањем Конвенције о заштити деце од сексуалног искоришћавања и злостављања, признаје се друштвени значај заштите деце, а посредно се саопштава да постојећи правни инструменти у овој области нису дали очекиване резултате. Од инструментата заштите на националном нивоу, биће анализирани релевантни одредбе Устава Републике Србије и одговарајућих закона, са посебним освртом на њихову примену у пракси. Резултати спроведених истраживања и статистички подаци показују, да ли су сви правни инструменти у овој области допринели истинском побољшању положаја деце, или су у пракси изостали резултати постојећих механизма заштите.

Кључне речи: Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, Конвенција о правима детета, насиље над децом, заштита права детета, појавни облици насиља над децом.

УВОД

У савременом друштву деца су нарочито изложена великом ризику да постану жртве насиља. Свака траума из детињства оставља велике последице на каснији живот појединца и његов квалитет, те је сигурно да нема добре и просперитетне заједнице тамо где њени најмлађи чланови нису срећни и заштићени. Понекад, ако се не спроведу адекватне мере санирања последица, деца могу кад одрасту и сама почети да понављају исте облике насилничког понашања, којима су директно или индиректно била изложена у детињству.

Подаци о положају деце у свету нису охрабрујући, јер показују да деца постају жртве мучења, проституције, кријумчарења и присилног регрутовања у ратним подручјима. Посебно су забрињавајући подаци о броју деце која постају жртве породичног насиља. Породица, као окружење од пресудног утицаја на живот и развој детета, треба да буде уточиште и оаза, место из ког дете црпи љубав истиче самопоуздање. Међутим, често деца прво искуство насиља доживљавају управо у породици. Ако и свет још увек није потпуно безбедно место за живот детета, улога породице и сигурност коју му она пружа, не би се смели доводити у питање. Нажалост, данас у 21. веку, и поред широке правне регулативе на међународном и унутрашњем плану у овој области, насиље над децом није искорењено и великом броју деце није осигурано безбедно окружење за живот и развој. Са друге стране, често се насиље изједначава са физичким насиљем, уз истовремено занемаривање значаја његових осталих облика, чије последице нису ни мање ни безболније.

Значај овог проблема огледа се и у константним напорима и покушајима да се санкционисањем свих облика насиља над децом стави до знања да за таква понашања нема разумевања и да она неће бити толерисана од стране држава и њихових органа. На овај начин се, истовремено, подиже и свест о неопходности хуманог поступања према деци, коју њихов узраст не чини мање људима.

¹ tankosicana@yahoo.com

Република Србија је последњих деценија унапредила правну регулативу у овој области, ратификовањем најзначајнијих међународних конвенција и одређеним изменама унутрашњег законодавства, чија ће садржина, практична примена и остварени резултати бити анализирани у раду.

ЗНАЧАЈ КОНВЕНЦИЈЕ О ПРАВИМА ДЕТЕТА И ФАКУЛТАТИВНИХ ПРОТОКОЛА УЗ КОНВЕНЦИЈУ

Схватање детињства је током историје зависило од културе, традиције и друштвене структуре, а до скоро су права детета постојала у сфери морала и подразумевала су љубав, пажњу, бригу и усмеравање. Од средине прошлог века јавља се идеја о кодификовању ових права. Године 1924. усвојена је Женевска декларација о правима детета, а 1948. године Општа декларација о људским правима, у којој члан 25 став 2 говори о равноправности брачне и ванбрачне деце у уживању социјалне заштите. О деци се говори као о људима за које важе сва људска права. Повеља о правима детета донета је 20. 11. 1959. године и од тада је тај дан Дан права детета. Године 1979. поднесен је предлог да се ова повеља прошири тако да буде међународно-правно обавезујућа. Конвенција о правима детета² усвојена је 1989. године од стране Генералне скупштине Уједињених нација.

У скоро свим савременим државама људска права се утврђују и јемче у уставу. Такође, закони су важан извор унутрашњег права о људским правима, с обзиром на то да уставни често упућују на законе којима се конкретизују уопштене уставне одредбе.

Конвенција о правима детета је први међународни уговор о људским правима који имплицитно признаје улогу невладиних и осталих организација грађанског друштва у поступку остваривања права детета. Обраћајући се индивидуалним представкама међународним телима, појединац учествује у заштити права, а посредно и на стварање права, с обзиром на то да пресуде које доноси Европски суд за људска права, на основу индивидуалних представки, представљају преседане који обавезују државе.³

Конвенција о правима детета је први међународни документ у области људских права који обухвата економска, социјална, културна, политичка и грађанска права. Циљ ове конвенције је буђење и подизање свести о деци као посебно осетљивој и специфичној категорији, за чију заштиту нису довољни уобичајени механизми заштите предвиђени правом људских права.

Сва наведена права се могу груписати у четири групе:

- права на опстанак – која обухватају право на живот и право на задовољење основних егзистенцијалних потреба;
- права на развој – која обухватају све оне ствари које су нужне за нормалан и потпун развој свих потенцијала детета;
- заштитна права – која траже да деца буду заштићена од свих облика злоупотребе, занемаривања и злостављања;
- партиципативна права – која деци дају могућност да буду активни учесници у животу своје заједнице.

У области заштите деце од насиља, од значаја су посебне одредбе Конвенције о правима детета које гарантују право детета на физички, психички и ментални интегритет и којима се предвиђају мере за:

² Конвенција о правима детета, УН, 1989. године, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/1990 и *Службени лист СРЈ*, бр. 4/96 и 2/97.

³ Европска конвенција о људским правима прописује услове под којима се овлашћени субјекти могу обратити овом суду и захтевати покретање поступка за заштиту људских права. „Суд може узети предмет у поступак тек када се исцрпе сви унутрашњи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, и у року од шест месеци од дана када је поводом њега донета правоснажна пресуда“ (члан 35). Представка не може бити суштински иста са представком коју је суд већ разматрао, потребно је да је држава против које се подноси представка ратификовала Конвенцију, а повреда треба да је наступила након ратификације и на територији државе потписнице.

– заштиту од физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (укључујући сексуалну злоупотребу), док је под бригом родитеља или друге особе којој је поверено на старање (чл. 19);

– заштиту од незаконите употребе наркотика и психотропних супстанци (чл. 33);

– заштиту од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (чл. 34), отмице и трговине децом (чл. 35);

– заштиту од свих других облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити (чл. 36);

– заштиту од нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (чл. 37);

– мере подршке за физички и психички опоравак детета жртве насиља и његову социјалну регенерацију (чл. 39).

Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима усвојен је услед чињенице да се у свету свакодневно повећава број региона у којима услед оружаних сукоба страда велики број недужних цивила, међу којима су најугроженија деца.⁴ Усвајањем Римског стагута Међународног кривичног суда, регрутација или мобилизација деце млађе од 15 година и коришћење деце за активно учешће у непријатељствима, квалификују се као ратни злочин. На 26. Међународној конференцији Црвеног крста и Црвеног полумесеца у децембру 1995. године, препоручено је да стране у сукобима предузму све могуће мере како у непријатељствима не би учествовала деца млађа од 18 година.

Циљ овог факултативног протокола је подизање старосне границе за добровољну регрутацију лица у државне оружане снаге на 18 година. Уколико држава уговорница дозволи добровољну регрутацију у своје државне оружане снаге лицима млађим од 18 година, треба да гарантује да:

– регрутација буде заиста добровољна и спроведена уз изричит пристанак родитеља или законских старатеља тог лица;

– лица буду потпуно информисана о обавезама које произилазе из војне службе и

– лица обезбеде поуздан доказ о својим годинама пре него што буду примљена у државну војну службу.

Захтев за подизање старосне границе не односи се на школе којима руководе или су под контролом оружаних снага државе уговорнице⁵.

Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији ставља нагласак на велики ризик од сексуалног искоришћавања деце и потребу да се деца додатно заштите од оваквог вида злоупотребе, нарочито имајући у виду живот у ери интернета који олакшава организовање проституције, порнографије и продају деце у ове сврхе⁶. Овим факултативним протоколом дефинише се продаја деце, дечја проституција и дечја порнографија. Државе уговорнице се обавезују да те радње у пуној мери обухвате њиховим кривичним законима, без обзира да ли су таква дела извршена у земљи или транснационално, односно на индивидуалној или организованој основи.⁷ Државе уговорнице се обавезују да спроведе законе и јачају социјалну политику и програме, како би спречиле незаконите радње на које се овај Протокол односи. Такође, оне се обавезују да јачају свест у јавности кроз информисање, образовање и обуку. Циљ овог протокола је подизање стандарда на виши ниво од оних постављених у одредби члана 34 Конвенције о правима детета. Надзор над спровођењем Протокола врши, као и у случају Конвенције о правима детета, Комитет за права детета.

4 Истраживања УНИЦЕФ-а показују да је преко два милиона деце током последњих десет година погинуло у ратовима, а приближно толико деце има и тешка психичка оштећења као последицу рата.

5 Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима, УН, 2000. године (*Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 22/2002).

6 Међународна организација рада (ИЛО) спровела је студију по којој преко 250 милиона деце широм света, узраста од 5 до 14 година, бивају присиљена на проституцију и робовање.

7 Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, УН, 2000. године, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 22/2002.

Ратификацијом, односно њеним потврђивањем од стране парламента или другог надлежног органа државе, Конвенција постаје обавезна као и сваки други закон, па можемо рећи да она представља дечји устав. То значи да судије могу у доношењу својих пресуда да се позивају на Конвенцију о правима детета и да је непосредно примењују и када је она у сукобу са неким законом, сходно члану 18, ставу 2 Устава Републике Србије, на основу кога ратификовани међународни уговори имају примат над унутрашњим изворима права у складу са принципом *pacta sunt servanda*.

ЗНАЧАЈ КОНВЕНЦИЈЕ САВЕТА ЕВРОПЕ О ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД СЕКСУАЛНОГ ИСКОРИШЋАВАЊА И СЕКСУАЛНОГ ЗЛОСТАВЉАЊА

У Ланзароту у Шпанији 2007. године потписана је *Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања*.⁸ Конвенција је ступила на снагу 1. јула 2010. године.

Конвенција се у преамбули позива на:

- Препоруку бр. R (91) 11 Комитета министара у вези са сексуалним искоришћавањем, порнографијом и проституцијом деце и млађих пунолетника и у вези са трафикингом чији су они објекат;
- Препоруку Rec (2001) 16 о заштити деце од сексуалног искоришћавања;
- Конвенцију о кибернетичком криминалу (ETS 185);
- Конвенцију Савета Европе о акцији против незаконите трговине (трафикинга) људским бићима (ETS 197);
- Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода (1950. ETS 5);
- Ревидирану Европску социјалну повељу (1996. ETS 163);
- Европску конвенцију о остваривању дечјих права (1996. ETS 160).

У члану 1 Конвенције наводи се да је њена сврха спречавање и борба против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, заштита права деце – жртава сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања и унапређење националне и међународне сарадње у овој области.

Државе потписнице се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере у циљу криминализовања следећих активности:

- бављење сексуалним активностима са дететом које, сходно одговарајућим одредбама унутрашњег права, није навршило узраст у коме су сексуалне активности допуштене (чл. 18);
- ступање у сексуалне односе са дететом када је примењена принуда, сила или претња или злоупотребљен признај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући и положај у породици или је злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањив положај, нарочито због менталног или физичког хендикепа (чл. 18);
- кривична дела у вези са проституцијом и то ангажовање детета за бављење проституцијом или навођење детета за учествовање у проституцији, његово приморивање на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у такве сврхе и коришћење услуга дечје проституције (чл. 19);
- кривична дела у вези са дечјом порнографијом и то производња дечје порнографије, нуђење или њено стављање на располагање, дистрибуирање или пренос, прибављање таквог материјала за себе или за неку другу особу, поседовање дечје порнографије и свесно прибављање могућности приступа истој помоћу информационе или комуникационе технологије (чл. 20);⁹

⁸ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 1/2010.

⁹ Дечја порнографија представља сваки материјал који визуелно приказује дете које се бави стварним или симулираним сексуалним експлицитним понашањем и свако приказивање његових полних органа у првенствено сексуалне сврхе.

– кривична дела у вези са учешћем детета у порнографским представама и то ангажовање детета да учествује у порнографским представама или његово навођење за учествовање у њима, приморавање детета да учествује у порнографским представама или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе и свесно присуствовање овим представама (чл. 21);

– корумпирање деце па се тако обавезују све стране да криминализују и сваку радњу којом се дете наводи да буде сведок сексуалног злостављања или сексуалних активности, чак и ако оно само не мора да учествује у томе (чл. 22);

– наговарање деце у сексуалне сврхе (чл. 23);

– помагање или одобравање и покушај се проглашавају кривичним делима онда када су учињени са умишљајем (чл. 24).

Конвенција је први међународни инструмент у области сексуалног насиља према деци, која нагласак првенствено ставља на превентивну заштиту од насиља, а ако је до насиља дошло, нагласак је на заштити детета жртве, кривичном гоњењу починиоца и учешћу детета у поступку. Учешће детета у поступку мора се обезбедити уз посебну заштиту његове личности, поверавање обављања разговора са дететом едукованим стручњацима, без неоправданог одлагања и уз снимање разговора за потребе судског поступка. У области превентивне заштите, државе су у обавези да организују упознавање деце и свих професионалаца који раде са децом са начинима сексуалног злостављања, последицама које оно оставља и начинима и средствима заштите. У циљу заштите детета жртве, државе имају обавезу да организују социјалне програме подршке чија ће улога бити физички, психички и социјални опоравак детета. У погледу кривичног гоњења починиоца, државе се обавезују да пропишу рок за застаривање кривичног гоњења који почиње да тече од дана пунолетства жртве, а кривично гоњење се наставља и у ситуацији када је жртва повукла своје изјаве. Такође, државе имају обавезу да архивирају све податке које се односе на учиниоце кривичних дела прописаних Конвенцијом, укључујући и њихов генетски профил. У том смислу, значајан је *Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима*, који је у Републици Србији усвојен 2013. године, три године након ратификације Конвенције, а након неколико стравичних злочина према деци, од којих је један био са смртним исходом. Да ли је усвајање овог закона било последица незапамћеног медијског притиска и притиска родитеља деце жртава, или жеље надлежних органа да се један део обавеза преузетих Конвенцијом имплементира у домаће законодавство и зашто се на његово доношење чекало три дуге године од дана ратификације Конвенције, питања су за неку ширу дискусију.

УСТАВНА И ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

*Устав Републике Србије*¹⁰ у другом делу уређује људска и мањинска права и слободе. Устав утврђује право детета на:

- уживање људских права примерено свом узрасту и душевној зрелости;
- лично име, упис у матичну књигу рођених, право да сазна своје порекло и право да очува свој идентитет;
- заштиту од психичког, физичког, психичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребе;
- једнака права брачне и ванбрачне деце.¹¹

Утврђује се право и дужност родитеља да васпитавају и образују своју децу и могућност одузимања и ограничења појединих или свих права уколико је то у интересу детета.¹² Гарантује се посебна заштита деци без родитељског старања и деци која су ометена у психичком или физичком развоју. Деца испод 15 година не могу бити запослена, а деца испод 18 година не

¹⁰ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

¹¹ Чл. 64 Устава РС.

¹² Чл. 65 Устава РС.

могу радити на пословима штетним за њихово здравље и морал.¹³ Устав јемчи и посебну заштиту малолетних лица у кривичном поступку,¹⁴ право на држављанство¹⁵ детету рођеном у Републици Србији, право на здравствену заштиту¹⁶ и право на бесплатно основно и средње образовање.¹⁷ Права детета и њихова заштита детаљније се уређују законом.

У *Породичном закону Републике Србије*¹⁸ први пут су прокламована и заштићена нека од најважнијих права детета. То су:

– право детета да зна ко су му родитељи – дете, без обзира на узраст, има право да зна ко су му родитељи, а када наврши 15 година има право увида у матичну књигу рођених и у другу документацију која се односи на његово порекло;¹⁹

– право детета да живи са родитељима – ово право детета може бити ограничено само судском одлуком о потпуном или делимичном лишењу родитељског права, као и одлуком суда у случају насиља у породици;²⁰

– право детета на личне односе са родитељем са којим не живи – ово право се може ограничити судском одлуком у истим случајевима као и када се ради о праву детета на заједнички живот;²¹

– право детета на правилан и потпун развој – ово право има карактер општег принципа који прожима примену свих других права;²²

– право детета на образовање;²³

– право детета да предузима правне послове (пословна способност детета)²⁴ и

– право детета на слободно изражавање мишљења – ово право је део једног општијег права, а то је право на партиципацију.²⁵

*Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*²⁶ уређује се поступак према малолетницима. Ако одредбама тог закона није посебно уређено неко питање, примењују се одредбе Законика о кривичном поступку²⁷ уколико нису у супротности са одредбама посебног закона. Казна малолетничког затвора се може изрећи само старијим малолетницима и она се извршава у Казнено-поправном заводу за малолетнике у Ваљеву, а у погледу институционалних васпитних мера, малолетнику је могуће изрећи васпитну меру упућивања у васпитну установу, упућивања у посебну установу за лечење и оспособљавање и упућивање у васпитно-поправни дом. У нашој земљи постоји само један васпитно-поправни дом у Крушевцу и он је под јурисдикцијом Министарства правде. У свим овим институцијама посебна пажња се посвећује поштовању и заштити права детета и борби против свих облика нехуманог поступања и тортуре.

*Закон о раду*²⁸ утврђује услове за заснивање радног односа са малолетником. Малолетник који заснива радни однос не може бити млађи од 15 година, мора имати писмену сагласност родитеља, усвојоца или стараоца и неопходан је здравствени налаз којим се утврђује да обављање тих послова није штетно за његово здравље. Малолетницима је забрањен прековремени рад, а ноћу могу да раде само под таксативно одређеним условима.

13 Чл. 66 Устава РС.

14 Чл. 32 Устава РС.

15 Чл. 38 Устава РС.

16 Чл. 68 Устава РС.

17 Чл. 71 Устава РС.

18 Породични закон Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005.

19 Чл. 59 ПЗС.

20 Чл. 60 ПЗС.

21 Чл. 61 ПЗС.

22 Чл. 62 ПЗС.

23 Чл. 63 ПЗС.

24 Чл. 64 ПЗС.

25 Чл. 65 ПЗС.

26 Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.

27 Законик о кривичном поступку, *Службени лист РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013.

28 Закон о раду, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005.

Закон о основама система образовања и васпитања²⁹ по први пут детаљније уређује питање заштите детета и ученика од насиља, злостављања и занемаривања и на тај начин су општа правила и принципи у стратешким документима подигнути на ниво правила императивног карактера. У установама је забрањена свака активност којом се „угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења“.³⁰ Забрањено је и подстицање или неспречавање таквих активности. Закон детаљно уређује појам насиља, злостављања и занемаривања, забрањујући „физичко, психичко и социјално насиље, злостављање и занемаривање деце и ученика, физичко кажњавање и вређање личности, као и сексуалну злоупотребу деце и ученика или запослених“. Закон дефинише да се „под насиљем и злостављањем подразумева сваки облик једанпут учињеног или понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог“.³¹

Године 2013. усвојен је Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима.³² Овим законом се уређује вођење посебне евиденције лица осуђених за кривична дела против полне слободе извршених према малолетним лицима и прописују се посебне мере које се према овим учиниоцима спроводе (чл. 1). Овај закон се примењује на учиниоце који су према малолетним лицима извршили следећа кривична дела:

- силовање (чл. 178, ст. 3 и 4 Кривичног законика);
- обљуба над немоћним лицем (чл. 179 ст 2 и 3 Кривичног Законика);
- обљуба над дететом (чл. 180 Кривичног законика);
- обљуба злоупотребом положаја (чл. 181 Кривичног законика);
- недозвољене полне радње (чл. 182 Кривичног законика);
- подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183 Кривичног законика);
- посредовање у вршењу проституције (чл. 184, ст. 2 Кривичног законика);
- приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185 Кривичног законика);
- навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (чл. 185а Кривичног законика);
- искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б Кривичног законика).³³

Овај закон се не примењује на малолетне учиниоце наведених кривичних дела.³⁴ Мишљења сам да би било неопходно кривична дела инцест и ванбрачна заједница са малолетним лицем, која се тренутно налазе у групи кривичних дела против породице, сврстати у групу кривичних дела против полне слободе из разлога што се у оба случаја ради о сексуалном злостављању деце, због чега у први план као објект заштите треба ставити дете, а не породицу.

Учиниоцу кривичног дела из члана 3 овог закона суд не може да ублажи казну, ово лице се не може условно отпустити, а кривично гоњење и извршење казне не застаревају за наведена кривична дела која су извршена према малолетним лицима.³⁵ Осудом за кривично дело из члана 3 овог закона обавезно наступају одређене правне последице и то: престанак вршења јавне функције, престанак радног односа односно позива или занимања које се односи на рад

29 Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, бр. 72/09, 52/11.

30 Члан 44.

31 Члан 45.

32 Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013.

33 Члан 3, став 1.

34 Члан 3, став 2.

35 Члан 5.

са малолетним лицима, забрана стицања јавних функција и забрана заснивања радног односа, односно обављања позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима. Правне последице наступају даном правноснажности пресуде.³⁶ Према учиниоцу кривичног дела из члана 3, након издржане казне затвора, спроводе се посебне мере у трајању најдуже 20 година након извршене казне затвора:

- обавезно јављање надлежном органу полиције и Управе за извршење кривичних санкција;
- забрана посећивања места на којима се окупљају малолетна лица (вртићи, школе, дечије манифестације);
- обавезно посећивање професионалних саветовалишта и установа;
- обавезно обавештавање о промени пребивалишта, боравишта или радног места;
- обавезно обавештавање о путовању у иностранство.³⁷

О лицима осуђеним за наведена кривична дела води се посебна евиденција која садржи име и презиме осуђеног, ЈМБГ осуђеног, адресу пребивалишта, податке о запослењу осуђеног, све податке од значаја за физичко препознавање осуђеног и његове фотографије, ДНК профил осуђеног, податке о кривичном делу и казни на коју је осуђен, податке о правним последицама осуде и податке о спровођењу посебних мера прописаних овим законом.³⁸

Треба напоменути да је Влада Републике Србије 2005. године донела *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања*.³⁹ Основни циљеви Општег протокола су унапређење добробити деце кроз спречавање злостављања и занемаривања и обезбеђивање да сви поступци и одлуке током целог процеса буду у најбољем интересу детета. Такође, у складу са принципима и циљевима који су постављени у Националном плану акције за децу и Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Министарство просвете и науке донело је 2007. године *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*.⁴⁰ Протокол разрађује „превентивне активности и дефинисане процедуре у заштити деце од насиља“.

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ НАСИЉА НАД ДЕЦОМ

Када се говори о насиљу над децом, најчешће се мисли на физичко и сексуално насиље, као најекстремније форме насиља. Међутим, постоје појавни облици насиља чије последице можда нису на први поглед уочљиве, али су свакако подједнако озбиљне и далекосежне, а одражавају се на дететов живот, здравље и безбедност. За сваки од ових облика карактеристична је тежња успостављања моћи и одређене контроле над жртвом, најчешће злоупотребом дететовог поверења. Насиље над децом се може појавити као:

1) физичко насиље – постоји када насилник користи део тела или неки предмет да повреди дете или контролише његово понашање, као нпр. затварање, чупање, гурање, уједање, дављење, спаљивање, претња и злостављање оружјем, убиство;

2) сексуално насиље – постоји када се дете приморава да учествује у одређеној сексуалној активности, као нпр. присиљавање на сексуални однос, егзибиционизам, додиривање детета против његове воље, излагање детета сексуално преносивим инфекцијама, покушај контроле дететове сексуалности, сексуална експлоатација, присилна проституција, присилни абортуси и стерилизације;

3) емоционално насиље – постоји када неко речима или делима чини да се дете осећа безвредно, као нпр. непрестано критиковање, називање погрдним именима, понижавање детета

36 Члан 6.

37 Члан 7.

38 Члан 13.

39 Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, доступно на <http://www.minrzs.gov.rs/doc/porodica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf>

40 Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, доступно на http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_za_zastitu_dece_i_ucenika_od_nasilja_zlostavljanja_i_zanemarivanja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.html

у присуству других људи, забрана контаката са фамилијом и пријатељима, уништавање имовине, претње, застрашивање;

4) психичко насиље – постоји када се употребом претње проузрокује страх детета у циљу успостављања контроле над њим, као нпр. претња насиљем, напуштањем, социјална изолација, вербална агресија;

5) духовно насиље – постоји када неко користи дететова религијска и духовна уверења у циљу манипулације, доминације и контроле над њим, као нпр. присиљавање на верску и духовну праксу и обреде, исмејавање дететових религијских и културних уверења, покушај спречавања детета да их практикује;

6) културно насиље – постоји када је дете оштећено као резултат праксе одобрене од стране његове културе, традиције или религије, као нпр. женско обрезивање, силовање деце, дечји бракови, злочини из части. Више од 125 милиона девојчица и жена у 29 држава у Африци и на Блиском истоку, жртве су женског обрезивања.⁴¹ У односу на овај проблем значајна је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, која обавезује земље потписнице да домаћим законодавствима предвиде кривично гоњење за одређена кривична дела, попут гениталног сакаћења жена и девојчица, принудни брак, узнемиравање личности, принудни абортус и принудну стерилизацију.⁴²

7) вербално насиље – постоји када неко речима, усмено или писмено, чини да се дете осећа повређено, као нпр. псовање, исказивање неповерења, изражавање негативних очекивања, подсећање на прошле грешке, претња насиљем према детету или осталим члановима породице;

8) финансијско или материјално насиље – постоји када се контролишу финансијски и материјални ресурси детета, на начин који изазива негативне крајње ефекте, као нпр. уништавање имовине, ускраћивање финансијске подршке у циљу контроле и манипулације дететом, ускраћивање хране и здравствене заштите;

9) занемаривање – постоји када лице које има обавезу да брине о детету, да му обезбеди негу и помоћ, то не чини, као нпр. не обезбеђује му склониште, храну, лекове, одећу, пажњу у ситуацији када је дете повређено, болесно или уплашено.⁴³

ОКРУЖЕЊА У КОЈИМА СЕ ДОГАЂА НАСИЉЕ НАД ДЕЦОМ

Деца су насиљу најчешће изложена у *кући* и *породици*. Породични закон дефинише насиље у породици као „понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице“. Како су последице насиља у породици врло тешке и трауматичне, законодавац је предвидео материјалноправне и процесноправне одредбе о заштити од насиља у породици. Поред грађанскоправне заштите, законодавац је посебно предвидео и уредио кривичноправну заштиту, коју жртвама породичног насиља обезбеђује кривично дело које се и зове „насиље у породици“. Породично насиље представља кршење људских права, јер угрожава многа фундаментална људска права, као право на живот и право на физички и ментални интегритет. Насиље у породици над децом је посебно тежак вид испољавања насилничког понашања, са разарајућим последицама по породицу и децу.⁴⁴ И у ситуацијама када нису директно угрожена на децу посебно утиче и то што су сведоци насиља у породици. У таквим породицама деца имају проблем понашања са емотивним

41 *Female genital mutilation*, доступно на <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en>.

42 Конвенцију је усвојио Комитет Министара Савета Европе, 7. априла 2011. године, текст Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици доступан на http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention_en.asp.

43 *What Is Violence Against Children?*, доступно на <http://www.gov.nl.ca/VPI/facts/ViolenceAgainstChildren.pdf>.

44 У пракси се постоји пет ставова према злостављању и занемаривању деце: 1. Повлачење – то је конзервативан став и карактерише га дистанцираност која иде скоро до неосетљивости, а злостављање се оправдава и минимизира; 2. Спасовање – карактерише га претерана осетљивост на проблем, неодложно реаговање и исхитрено интервенисање; 3. Разумевање – реалистичан, професионалан став, заинтересован за узроке и последице; 4. Оспособљеност – однос према стручној компетентности; 5. Генерализована беспомоћност – сумња да се проблем може решити, проузрокована личним негативним искуством. Детаљније Влаовић – Васиљевић, Д., *Злостављана и занемарена деца и домски и породични смештај*. Од групе до тима – Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд: Центар за брак и породицу, 2001.

и когнитивним проблемима, који могу да трају до одраслог доба. Деца постају занемарена и немају право на детињство.⁴⁵

Судска пракса је стала на становиште да у сукобу интереса родитеља и интереса деце, примат има интерес деце.⁴⁶ Нажалост, многи елементи неодговорног и насилничког односа према деци који се у модерном схватању и развијеним земљама правно кажњавају, у традиционалним друштвима и правно неизграђеним државама сматрају се као елементи строгог кажњавања и „чврстог“ васпитања деце.⁴⁷

Према подацима Стручног тима за заштиту деце од занемаривања и злостављања који је формиран од стране Института за здравствену заштиту мајке и детета Србије „Др Вукан Чупић“, у периоду од 2000. до краја 2006. године, број деце која су лечена под сумњом да су злостављана био је 143 (65 дечака и 78 девојчица), од којих је 46% било основношколског узраста, 31% предшколског узраста, а 13% одојчади. Од 2006. до 2008. године према подацима истог тима број деце за коју се сумњало да су злостављана износио је 61 (20 мушког пола и 41 женског пола). Ови подаци се односе на физичко насиље над децом и не дају увид у емоционално злостављање и занемаривање деце.⁴⁸

Истраживање које су спровели београдска канцеларија *Save the Children UK* и Центар за права детета, којим је обухваћено 200 случајева злостављања и занемаривања детета, обрађених у двадесет центара за социјални рад, показује да 72% злостављане и занемарене деце живи са једним родитељем. Стопа незапослености ових родитеља је висока, па тако 57% мајки и 34% очева не ради, а поред незапослености њих карактерише и низак образовни ниво и манифестације девијантног понашања.⁴⁹

Злоупотреба родитељског права и грубо занемаривање дужности из садржине родитељског права, по утврђеним критеријумима доводе до лишења овог права, али само у поступку пред надлежним судом, који је овлашћен да утврђује, у сваком конкретном случају, разлоге за доношење правно ваљане одлуке.⁵⁰ Постоје ситуације када родитељ напусти дете или се уопште не стара о детету са којим живи, не издржава га или спречава дете да одржава личне односе са родитељем са којим дете не живи. Међутим, као разлози за лишење родитељског права, најчешће се јављају физичко, сексуално, емоционално злостављање детета или навођење на претерани рад или рад који угрожава здравље, морал или образовање детета. Такође, као разлози се јављају и подстрекавање детета на вршење кривичних дела, навикавање рђавим склоностима или злоупотреба права из садржине родитељских права која се врши на неки други начин. Главну улогу у поступку заштите детета од злостављања и занемаривања има Центар за социјални рад, који у ту сврху може:

- упозорити родитеље на недостатке у вршењу родитељског права;
- упутити родитеље у породично саветовалиште или неку другу установу која је специјализована за посредовање у породичним односима;

45 Предрасуде су да децу сексуално злостављају непознате особе, ментално болесне особе, да до инцеста долази када је у питању претерана и девијантна приврженост, да се инцест догађа у сиромашним, необразованим породицама и да се неке девојчице понашају заводнички и прихватају сексуалне односе, Протић, Л., *Правни водич за жене: деца, породица – заштита од насиља*, Београд: СОС телефон за жене и децу жртве насиља, 2006.

Такође, према подацима из Инцест траума центра, недељно се Центру пријави око девет нових случајева злостављања, а у више од половине случаја (око 60%) ради се о сексуалном злостављању деце. Просечни узраст, када се догађа прво злостављање, је између шест месеци и шест година. Најчешће се ради о злостављању у породици, а у око 10% случајева се ради о сексуалном, емоционалном или физичком злостављању деце у институцијама од стране помагача. Од петоро злостављане деце, четворо су девојчице, а један је дечак. Од петоро починилаца, четворо су мушкарци и једна је жена. У 37% учинилац је отац, а у 47% нека друга особа мушког пола. Период између првог инцидента и пријављивања је у просеку око 11 година и 2 месеца. Детаљније у Националној стратегији за превенцију и заштиту деце од насиља, стр. 10.

46 Врховни суд РС, Гж. 1913/79.

47 Према подацима Министарства рада и социјалне политике, у структури деце без родитељског старања, највећи број чине деца чији родитељи не врше адекватно родитељско право (око 70%). Они децу занемарују, злостављају или злоупотребљавају родитељско право.

48 Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља.

49 *Ibid.*

50 У закону нису утврђени критеријуми за утврђивање временског трајања одсуства родитељског старања, као услова за заснивање усвојења. Тако Вучковић Шаховић, Н., Међународно усвојење и Србија, *Правни записи*, бр. 1/2011, стр. 144.

- одредити привремену старатељску заштиту детета, обезбедити смештај у другој породици или установи социјалне заштите;
- покренути судски поступак ради заштите права.

Судском одлуком о лишењу родитељског права врши се лишење свих права и дужности родитеља, осим дужности издржавања детета. Када су у питању брачни спорови и спорови из односа родитеља и деце, суд по службеној дужности може донети одлуку о лишењу родитељског права, ако за то постоје услови, а исто тако и одлуку о враћању тог права. Поступак је хитан. Малолетно лице које учествује у поступку заступа други родитељ или друго лице када суд оцени да је то потребно. Поступак се води по службеној дужности и суд је дужан да утврди све чињенице и околности од значаја за доношење одлуке. Суд решењем одређује у односу на коју децу се одузима родитељско право, при чему се одлука може односити на сву децу или на неко дете.⁵¹ Када се ради о потпуном лишењу вршења родитељског права, у смислу закона не се тражи сагласност родитеља за усвојење. Дете које је било усвојено, а чији су усвојитељи лишени родитељског права, може бити поново усвојено. Полазећи од принципа заштите интереса малолетног детета, дете треба да добије нове усвојитеље, уколико је претходним усвојитељима одузето родитељско право. Ово није у супротности са императивном одредбом да је забрањено усвојење већ усвојеног детета, из разлога што након лишења родитељског права усвојитеља, аутоматски престаје да важи и закључено усвојење.

Поступци који за предмет имају злостављање и занемаривање деце и заштиту њихових основних права и слобода, често се појављују и пред Европским судом за људска права.⁵²

Након насиља у породици, најзаступљеније је *насиље у школама*. Када се ради о насиљу наставника према деци, добијени подаци указују да се у школама у Србији током последње деценије оно креће у распону од 20% до 30%.⁵³ У овом истраживању 23% ученика основних и средњих школа саопштило је да је било сведок неког облика насиља наставника према деци. За разлику од вршњачког насиља, насиље наставника над ученицима је чешће у средњим школама, па је тако 26% средњошколаца имало искуство насиља, док се 20% деце са тиме сусретало у основним школама. 80% основаца и 74% средњошколаца саопштило је да не зна или да није било злостављања наставника и учитеља према ученицима у школама. 60% испитиване деце сматра да у њиховој школи није предузета или не зна да ли је предузета нека од мера у циљу смањења и сузбијања насиља. Према сазнањима и проценама анкетираних ученика, средње школе су у нешто већој мери (53%) од основних школа (46%) посвећене организовању и припремању разговора, трибина и дебата на тему насиља у школама. Резултати истраживања указали су да су се у најмањој мери примењивали прописи о заштити деце од насиља у школама у делу који се односи на обавезу школа да формирају Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања. Око 70% ученика из основних и средњих школа са територије централне Србије и АП Војводине каже да школа нема или они не знају да ли има Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања. Око 35% одговора указивало је на неодговарајуће мере и/или изостајање поступања школе у случајевима насиља. Само 5% ученика саопштило је да није било случајева насиља, а 15% ученика су изабрали одговор да се они нису сусретали са насиљем у школи.⁵⁴

Једно од окружења у коме постоји могућност да деца буду изложена насиљу су и *системи социјалне заштите и правосуђе*. Према подацима, око осам милиона деце широм света борави

51 Закон о ванпарничном поступку, *Службени гласни СРС*, бр. 25/1982, 48/1988 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 18/2005, 85/2012, 45/2013.

52 Тако је Европски суд за људска права оспорио концепт „разумног кажњавања“ од стране родитеља. Суд је једногласно закључио да је телесно кажњавање једног дечака у Енглеској, од стране његовог очуха, представљало понижавајуће кажњавање супротно члану 3 Европске конвенције о људским правима и чланом 19 Конвенције о правима детета, којим се од држава захтева заштита деце од свих облика физичког и менталног кажњавања док су под старатељством родитеља и других. Оптужба против очуха је одбачена у суду Уједињеног Краљевства на темељу тврдње да је у питању „разумно кажњавање“. Европски суд је закључио да је Влада Уједињеног Краљевства одговорна што домаћи закон није обезбедио одговарајућу заштиту деце, укључујући „делотворно одвраћање“. Суд је наложио Уједињеном Краљевству да плати надокнаду од 10.000 фунти стерлинга дечаку који је стално трпео ударце баштенским штапом. *Case of A. v. The United Kingdom* (100/1997/884/1096).

53 Попадић, Д. (2009). *Насиље у школама*, Институт за психологију, Београд.

54 Нешић, С., Јовић, Н. (2011). Извештај Заштитника грађана и панела младих саветника – Заштита деце од насиља у школама, Београд: Заштитник грађана.

у домовима за небринуту децу, услед недостатка родитеља, породичног насиља, социјалних и економских услова, инвалидитета итд. У теорији и пракси преовлађују мишљења, да је институционални домски смештај последња опција коју треба изабрати, у ситуацијама када се детету без родитељског старања обезбеђује заштита.⁵⁵ У установама социјалне заштите често се догађа да лоши услови живота угрожавају живот, здравље и развој деце. Деца се у овим установама сусрећу са вршњачким насиљем, а неретко постају и жртве насиља запослених у њима. Деца су изложена физичком, психичком, сексуалном насиљу, а забележени су и случајеви коришћења терапије електрошоковима, у циљу контроле њиховог понашања.⁵⁶ Резултати истраживања Института за психологију и организације *Save the children UK*, спроведени маја 2007. године у Републици Србији, које је обухватило 189 деце узраста од 10 до 18 година у шест установа за децу без родитељског старања, открило је да скоро да нема детета које није доживело неки вид насиља (само око 2,6 %). Више од две трећине испитане деце (око 76%) изјавило је да је било изложено неком облику насиља више пута. Најчешћи облици насиља којима су деца била изложена су сплеткарење, претње физичким насиљем и различити облици физичке агресије. Најмање један облик сексуалног злостављања (додиривање на сексуални начин, свлачење и показивање полног органа пред дететом, скидање и гледање детета) доживело је 35 % деце узраста од 10 до 12 година и 28% деце узраста од 13 до 18 година. Главни актери свих облика насиља су друга деца у дому, а запослени у дому највише угрожавају децу вербалним насиљем, викањем, вређањем и претњама. Деца сматрају да полиција, центри за социјални рад и школе, као службе које треба да учествују у заштити деце од насиља, нису прилагођене њиховим потребама.⁵⁷

Иако је прописано да се деца лишавају слободе само у најкраћем временском периоду, у случајевима када је то заиста неопходно, а у складу са чл. 37 Конвенције о правима детета, у појединим државама се лишавају слободе и деца која су по први пут оптужена за мање прекршаје, док нека од њих у притвору чекају почетак суђења. Резолуција 19/37 о правима детета Савета за људска права из 2012. године јемчи малолетницима право да не буду осуђени на смрт, да не бораве у ћелијама за осуђене на смрт, право деце осуђене на смрт да контактирају са родитељима и буду информисани о њиховом стању.⁵⁸ Иако у међународном праву људских права постоји недвосмислена забрана, неке државе и данас изричу смртне казне лицима млађим од 18 година, па су такви случајеви забележени у Исламској Републици Иран, Саудијској Арабији, Јемену и Судану.⁵⁹

Насиље у радном окружењу и експлоатација деце најчешћи су у оквиру проституције, порнографије, рада у домаћинству и присилног и дужничког рада. У овим случајевима присутни су сви облици насиља, а деца нису у могућности да се заштите од других запослених и послодаваца.⁶⁰ Према расположивим подацима, у 2004. години је око 218 милиона деце било укључено у деčји рад, око 126 милиона деце узраста од 5–17 година бавило се опасним пословима, а 40–50% укупног броја жртава принудног рада чинила су деца.⁶¹ Постоје процене да је тај број већи и да се креће око 250 милиона деце узраста 5–14 година. Половина њих ради пуно

55 Комитет за права детета је 2005. године предложио да УН усвоје смернице које ће се односити на децу без родитељског старања. Генерална скупштина УН, усвојила је Смернице за алтернативну бригу о деци поводом 20 година Конвенције о правима детета, 20. 11. 2009. године. Смештај у установи треба да буде привремено решење док се не направи одговарајући породични аранжман, а циљ сваке политике социјалне заштите деинституционализација. Циљ је затварање или трансформација већине постојећих великих објеката и успостављање адекватног система породичне реинтеграције. Посебну пажњу треба посветити деци млађој од три године и спречити њихово смештање у резиденцијалне центре. *At home or in a home? – Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia*, UNICEF, 2010, http://www.unicef.org/ceecis/At_home_or_in_a_home_report.pdf.

56 Насиље над децом – Студија генералног секретара Уједињених нација, стр. 17–18, доступно на http://www.unicef.org/serbia/SGs_studija_o_nasilju_nad_decom.pdf.

57 Видети Националну стратегију за превенцију и заштиту деце од насиља, стр. 10–12.

58 Human Rights Council Resolution on the Rights of the Child (A/HRC/RES/19/37), доступно на http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-HRC-RES-19-37_ENG.pdf.

59 Извештај генералног секретара УН о смртној казни у 2012. години, стр. 16–17, доступно на <http://www.smrtnakazna.rs/Portals/0/MeđunarodniPropisi/Izve%C5%A1taj%20GS%20UN%20o%20smrtnoj%20kazni%2002.07.2012.pdf>.

60 Насиље над децом – Студија генералног секретара Уједињених нација, *op. cit.*, стр. 19–20.

61 Child labour, http://www.unicef.org/protection/files/child_labour.pdf.

радно време током целе године, а њих 70% у опасном окружењу. Дечји рад је најзаступљенији у Азији (61%), Африци (32%) и Латинској Америци (7%).⁶² Од међународних конвенција у овој области најзначајнија је Конвенција МОП бр. 182 о најгорим облицима дечијег рада и препоруке МОП 190 о забрани и хитној акцији за укидање најгорег облика дечијег рада.⁶³

Насиље у друштвеној заједници везано је за вршњачко насиље, полицијско насиље, насиље које изазивају банде, физичко и сексуално насиље, отмице и трговину људима, а у новије време и за масовне медије и савремене информационе и комуникационе технологије. Вршњачко насиље се чешће јавља у урбаним срединама које карактерише незапосленост, нижи ниво образовања и стандарда живота. Трговина људима је комплексан феномен проузрокован различитим чиниоцима, пре свега миграцијом радне снаге, сиромаштвом, политичким немирима који доводе до расељавања становништва, а често укључује различите облике насиља, као нпр. отмице, преваре, сексуално насиље, ограничавање слободе кретања и на крају продају жртве за присилни или дужнички рад, присилни брак или проституцију.⁶⁴ Република Србија је потписница Конвенције УН против транснационалног организованог криминала⁶⁵ и Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом⁶⁶, као и Протокола против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом који допуњују ову конвенцију. Такође, Кривични законик⁶⁷ санкционише кривично дело трговине људима у члану 388 и прописује да тежи облик овог дела постоји у ситуацији када је дело извршено према малолетном лицу. Чланом 389 санкционисана је трговина децом ради усвојења, а чланом 390 заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу. У 2012. години предузето је гоњење за 45 дела на основу чл. 388, што је за 11 више у односу на 2011. годину. Такође, за кривично дело трговине људима осуђено је 47 преступника, што је једнако броју осуђених у 2011. години. У 2012. години евидентирано је 79 жртава трговине људима, девет мање у односу на 2011. годину, а 33 жртве су била деца. Жртве су биле изложене присилном раду, просјачењу, ситном криминалу и секс трафикингу. Деца се често отгужују за прекршај, а као жртвама трговине људима не пружа им се адекватна нега и заштита. У извештају из 2013. године који се односи на податке о трговини људима у Србији, закључује се да Влада Србије не испуњава у потпуности минимум стандарда за елиминацију трговине људима, али да су учињени значајни напори у том правцу.⁶⁸

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Република Србија је ратификовала све значајније конвенције у области заштите деце од насиља, а на унутрашњем плану унапређена је правна регулатива доношењем нових и измена постојећих закона и на основу њих донетих подзаконских прописа. У последњих 10–15 година, поред доношења стратешких докумената са циљем превенције и сузбијања насиља над децом, успостављени су и неки нови механизми за заштиту деце попут Савета за права детета, Савета за борбу против трговине људима, СОС дечје линије, а један од заменика Заштитника права грађана задужен је за област права детета. Стога, може се закључити, постоји задовољавајући правни оквир у овој области, али анализа података о степену заступљености насиља у друштву и закључци и препоруке релевантних међународних тела, указују на потребу потпуне имплементације обавеза преузетих међународним уговорима и доследну примену прописа у пракси, с обзиром на чињеницу да она често изостаје. Овоме у прилог говоре подаци који показују да се степен насиља над децом у друштву није смањило, било да говоримо

62 Child labour, <http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/labour/labour.pdf>.

63 Закон о потврђивању Конвенције МОП бр. 182 о најгорим облицима дечијег рада и препоруке МОП 190 о забрани и хитној акцији за укидање најгорег облика дечијег рада, *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/2003.

64 Насиље над децом – Студија генералног секретара Уједињених нација, *op. cit.*, стр. 20–22.

65 Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001.

66 Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001.

67 Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013.

68 United States Department of State, *2013 Trafficking in Persons Report – Serbia*, 19 June 2013, <http://www.refworld.org/docid/51c2f39149.html>.

о насиљу у породици, школама или широј друштвеној заједници. У центрима за социјални рад не постоји евиденција о злостављаној деци, а када је останак детета у породици немогућ, поставља се питање где сместити дете. Жртвама недостаје адекватна финансијска помоћ и смештај, без дуге административне процедуре.

Проблем насиља над децом сложенијим чини и прећутно одобравање од стране друштва, што се огледа и у одсуству експлицитне забране физичког кажњавања у великом броју земаља.⁶⁹ Због тога је неопходно предузети све потребне мере у циљу подизања свести становништва о значају овог проблема, а бескомпромисном акцијом надлежних органа и одговарајућом казненом политиком поручити да се насиље над децом неће толерисати у било ком облику. Ово би подразумевало и измену постојећих решења која у неким случајевима прописују врло благе санкције за извршиоце кривичних дела против полне слободе.⁷⁰

Насиље над децом је, с обзиром на узраст жртава, најсрамнији вид насиља, који захтева неодложно деловање у циљу његовог потпуног елиминисања. Све док се то не деси и док оно постоји, макар и у најмањој мери, државе и њихови органи, све релевантне организације и ми као грађани, нисмо ништа друго него саучесници, неми посматрачи, који својој деци, уместо хуманијег и сигурнијег света за живот, остављају само правну регулативу као празна слова на папиру.

ЛИТЕРАТУРА

1. At home or in a home? – Formal care and adoption of children in Eastern Europe and Central Asia, UNICEF, 2010, http://www.unicef.org/ceecis/At_home_or_in_a_home_report.pdf.
2. Child labour, http://www.unicef.org/protection/files/child_labour.pdf.
3. Child labour, <http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/labour/labour.pdf>.
4. Female genital mutilation, доступно на <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en>.
5. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима, УН, 2000. године, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 22/2002.
6. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, УН, 2000. године, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 22/2002.
7. Извештај генералног секретара УН о смртној казни у 2012. години, доступно на <http://www.smrtnakazna.rs/Portals/0/MedjunarodniPropisi/Izve%C5%A1taj%20GS%20UN%20o%20smrtnoj%20kazni%2002.07.2012.pdf>.
8. Human Rights Council Resolution on the Rights of the Child (A/HRC/RES/19/37), доступно на http://srsg.violenceagainstchildren.org/sites/default/files/documents/docs/A-HRC-RES-19-37_ENG.pdf
9. Конвенција о правима детета, УН, 1989. године, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/1990 и *Службени лист СРЈ*, бр. 4/96 и 2/97.
10. Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001.
11. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention_en.asp.
12. Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013.
13. Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља.
14. Насиље над децом – Студија генералног секретара Уједињених нација, доступно на http://www.unicef.org/serbia/SGs_studija_o_nasilju_nad_decom.pdf.

69 Тако се у око 106 земаља не забрањује физичко кажњавање у школама, у 147 се не забрањује физичко кажњавање у оквиру алтернативне бриге о деци, а само 16 земаља је забранило физичко кажњавање деце код куће, *Насиље над децом – Студија генералног секретара Уједињених нација*, *op. cit.*, стр. 9. У нашој земљи у току је рад на дефинисању потребних измена и допуна Породичног закона у циљу експлицитне забране и санкционисања физичког кажњавања деце.

70 За кривично дело недозвољене полне радње могуће је изрећи новчану казну и затвор у трајању од шест месеци.

16. Нешић, Снежана., Јовић, Наташа., Извештај Заштотника грађана и панела младих саветника – Заштита деце од насиља у школама, Београд:Заштитник грађана, 2011.
17. Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, доступно на <http://www.minrzs.gov.rs/doc/porodica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf>.
18. Попадић, Д. (2009). *Насиље у школама*, Институт за психологију, Београд.
19. Породични закон Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005.
20. Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно–васпитним установама, доступно на http://www.paragraf.rs/propisi/posebni_protokol_za_zastitu_dece_i_ucenika_od_nasilja_zlostavljanja_i_zanemarivanja_u_obrazovno-vaspitnim_ustanovama.html.
21. Протић, Л., *Правни водич за жене: деца, породица – заштита од насиља*, Београд: СОС телефон за жене и децу жртве насиља, 2006.
22. Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/2001.
23. United States Department of State, 2013 *Trafficking in Persons Report – Serbia*, 19 June 2013, <http://www.refworld.org/docid/51c2f39149.html>.
24. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.
25. Влаовић – Васиљевић, Д., *Злостављана и занемарена деца и домски и породични смеиштај*, Од групе до тима – Мултидисциплинарно усавршавање стручњака у систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд: Центар за брак и породицу, 2001.
26. What Is Violence Against Children? доступно на <http://www.gov.nl.ca/VPI/facts/ViolenceAgainstChildren.pdf>.
27. Закон о потврђивању Конвенције МОР бр. 182 о најгорим облицима дечијег рада и препоруке МОР 190 о забрани и хитној акцији за укидање најгорег облика дечијег рада, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/2003.
28. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 1/2010.
29. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.
30. Законик о кривичном поступку, *Службени лист РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013.
31. Закон о раду, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005.
32. Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, бр. 72/09, 52/11.
33. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013.
34. Закон о ванпарничном поступку, *Службени гласник СРС*, бр. 25/1982,48/1988 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 18/2005, 85/2012, 45/2013.